

Paellera, mot manllevat innecessari

Lluís MARQUET

Veiem sovint aparèixer de sobte un mot nou que, a partir d'un bon dia, comença a ser utilitzat per certes persones per a designar coses que abans no eren designades amb aquest nom. I aleshores ens fem la reflexió següent: si abans això no ho dèiem, per què ara no sabem prescindir d'aquest mot? En tots aquests casos el mot sempre apareix primer en castellà i després hi ha qui el comença a escampar en la nostra llengua, sense més ni més. Doncs bé, cal que analitzem com s'ha generat el mot en la llengua d'origen i que mirem la necessitat que té la nostra llengua d'admetre'l, sobretot si ja n'hi ha un de propi. Perquè no sempre les condicions són les mateixes en les dues llengües i, per tant, no sempre cal crear en català un terme paral·lel al castellà. En lloc de calcar sistemàticament tot el que fa el castellà, cal que abans miren si la nostra llengua ja té el problema resolt o bé si el pot resoldre d'una manera autònoma.

Aquest és el cas, per exemple, del mot castellà *paellera* que veiem emprat en aquesta llengua, sobretot amb un ús comercial, per a designar l'«estri de cuina destinat a fer paelles». I així apareix el nom etiquetat en castellà en els embolcalls d'aquests productes disponibles en els establiments on en venen. Doncs bé, hem sentit qui fa servir també en català *paellera*. Els qui el defensen ho diuen convençuts de la bondat del mot i de la necessitat d'introduir-lo en la nostra llengua. Perquè –argumenten– és un derivat format correctament de *paella*, mot ben català.

Doncs bé, nosaltres, ben al contrari, no creiem pas en aquesta admissibilitat. Vegem-ho tot seguit.

El *Diccionari general* defineix el substantiu *paeller paellera* com la «persona que fa paelles». Però no és pas l'«estri que serveix per a fer-ne». Vegem ara per què creiem que aquest mot no és bo en català, amb aquesta accepció. Es tracta efectivament d'un calc innecessari, i, com hem dit diverses vegades, això de calcar sistemàticament del castellà no és bo ni gens recomanable. I encara ho és menys en els casos en què la nostra llengua ja té una solució pròpia.

El mot *paella*, per als efectes que ara ens interessin, té les tres accepcions que podeu veure en la zonz remarcada de gris.

1) En la primera és l'estri de cuina emprat per a fregir aliments.

2) En la segona (de fet és una variant de la primera) és un estri de cuina semblant a l'anterior, amb dues nanses, que serveix per a cuinar un tipus d'arròs, típic del País Valencià, dit també *paella*.

3) En la tercera és el guisat d'arròs fet amb la *paella* (acc. 2).

La primera accepció és l'etimològica: el mot prové del llatí *patella*; anàlogament en fr. és *poêle* i en it. *padella*, però en castellà, diferentment, el mot usual és *sartén*, que prové d'un altre ètim: *satego*. El català, després, amplia el camp del mot *paella* amb dues accepcions més; així es produeix el pas de la primera accepció a la segona per analogia, mentre que el pas de la segona a la tercera es fa per metonímia (en el cas concret de designar el contingut pel continent, fet ben habitual en terminologia).

Passem ara a veure què fa el castellà. L'equivalent del català *paella* (acc. 1) és *sartén*. Però per a les altres dues accepcions no té cap mot propi, perquè, de fet, són coses no castellanes. A partir del moment que el nom de *paella* es difon per a designar un plat universalment famós, totes les llengües (incloent-hi la castellana) manlleven el mot català i empen *paella* amb tota naturalitat. En castellà, *paella* és, doncs, un catalanisme (més concretament, un valencianisme). Però per a l'acc. 2 (estri de fer paelles) el castellà no té cap terme. No pot usar *paella*, com nosaltres, perquè en aquesta llengua aquest mot no és cap estri de cuina. No s'atreveix a emprar *sartén* (que fóra el més pròxim semànticament) i es decanta per fer-ne un derivat: *paellera*, «estri de fer paelles». Aquest és un recurs universalment emprat en les llengües a partir d'un mot manllevat: un cop la llengua d'adopció se l'ha fet seu, aquest pot entrar en el procés de creació per derivació normal de la llengua com un mot més (així, en català a partir de l'anglicisme *futbol* derivem *futbolista* i *futbolístic*).

Però en català, en què el mot *paella* ja és l'estri per a fer paelles, no tenim cap necessitat de crear un terme per a designar aquest estri de cuina. Per això

en català el mot *paellera*, calcat del castellà, no és gens adequat ni de cap manera necessari. Una *paellera* castellana és, en català, simplement una *paella*. I no cal fer-ne cap derivat. D'aquí ve, doncs, que els diccionaris catalans només recullin *paeller -era* per a designar la persona, etc. o bé un estri destinat a contenir paelles.

Com a complement de tot això que hem exposat, vegem ara el que diu Llorenç Millo Casas en el seu recent llibre *Gastronomia valenciana*, publicat per la Generalitat Valenciana (1998). En l'apartat «Arrossos cuinats a la paella» (p. 62) diu: «Com en tants altres casos similars, el recipient ha donat nom al plat o cuinat: *paella* és paraula comú a Catalunya i València, deriva del llatí *PATELLA*, i es tracta de la *sartén* castellana. Les paelles poden tenir un mànec llarg per poder manejar-les amb facilitat [...], o pot estar dotada de amb dues anses o amb quatre, tot depèn de les dimensions. Tanmateix, va ocórrer que l'arròs que en època determinada hom començà a cuinar valent-se d'una paella, gran o petita, amb mànec o amb anses, també passà, de denominar-se *arròs fet a la paella*, a dir-se simplement *paella*.» I després d'informar que és corrent designar com a *calderes* les paelles fetes a propòsit per a cuinar *paella*, afirma: «Fora de València, la gent de parla castellana, confonent-hi els termes, al recipient on es fa la *paella* sol denominar-la com una *paellera*, quan, en realitat, una *paellera* no és més que una dona, la qual per afecció, preu o promesa de remuneració, cuina l'arròs mitjançant aquest utensili de cuina».

Veiem, doncs, que el procediment d'anar calcant sistemàticament en català els mots del castellà és ben dolent i condueix sovint a resultats absolutament rebutjables.

Malauradament, de casos com aquest n'hi ha en català una bona colla. En una altra ocasió en comentarem més. ♦

